

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра образотворчого і декоративно-прикладного мистецтва та
реставрації творів мистецтва

Дипломний проєкт
бакалавра

з теми **«ПРОБЛЕМИ РЕСТАВРАЦІЇ НЕСТАНДАРТНО
ОБ'ЄДНАНИХ ЖИВОПИСНИХ ПОЛОТЕН»**

Виконав: студент 4 курсу,
групи ODR1-B19, спеціальності
023 Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво,
реставрація
освітня програма: Реставрація
творів мистецтва
Васильчук Денис Віталійович

Керівник: **Паур І.В.**,
Кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: **Бренюк А.Г.**,
кандидат мистецтвознавства,
старший викладач

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЖИВОПИС НА ПОЛОТНІ: СПОСОБИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПИСЬМА.....	6
1.1 Етапи становлення наукової реставрації в Україні.....	6
1.2 Традиційні та сучасні матеріали живопису на полотні.....	16
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА РЕСТАВРАЦІЇ ЖИВОПИСНОГО ПОЛОТНА.....	25
2.1 Укріплення структури полотна.....	25
2.2 Методика реставрації нестандартних прорирів полотна.....	34
РОЗДІЛ 3 РЕСТАВРАЦІЙНИЙ ПАСПОРТ.....	45
ВИСНОВКИ.....	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Реставація нестандартно з'єднаних ділянок та проривів полотна є важливим процесом збереження та реставації художньої історико-культурної спадщини. Цей процес дозволяє відновити пошкоджені ділянки полотна та зберегти його красу та художню цінність. Основа картини зазвичай являє собою тонкий і чутливий шар, який можна легко пошкодити під час транспортування, зберігання або навіть створення. Якщо базові частини з'єднані неправильно, це призведе до подальшого псування, відколів, деформації тощо.

Реставація може включати відновлення деталей, видалення шарів фарби чи лаку, видалення пилу та інших забруднень, а також заміну пошкоджених частин. У процесі малювання художники іноді використовують різні техніки та матеріали, що з часом може призвести до руйнування полотна. Наприклад, неправильно підібрана основа полотна може стати причиною появи тріщин і проривів, які з часом розвиваються і загрожують збереженню полотна. Неправильне з'єднання різних частин основи може призвести до втрати окремих деталей і композиційних зв'язків, задуманих художником. Реставація відновлює ці деталі та зберігає історичну цінність твору.

Реставація запобігає подальшому пошкодженню полотна та продовжує термін його «естетичної служби». Вона дає можливість зрозуміти техніку художника. Експертиза та вивчення відреставрованих картин надає інформацію про техніку їх написання та сприяти розвитку мистецтвознавства та наукових досліджень. Реставація нестандартно з'єднаної частини та проривів полотна – складний і відповідальний процес, що вимагає великої вправності, досвіду і знань. Найкращі методи реставації базуються на наукових принципах і методах, які необхідно правильно застосовувати, щоб зберегти первісний вигляд твору. Це може включати ревіталізацію пошкоджених частин, виправлення помилок під час попередньої реставації, відновлення відсутніх частин та інші процеси.

Таким чином, реставрація нестандартно з'єднаних частин основи є важливою для збереження та відновлення цінних творів мистецтва. Вона дозволяє зберегти твір у своєму оригінальному стані та відновити його історичну цінність. Також реставрація неправильно з'єднаних частин основи в живописі є дуже важливою для збереження історичної та культурної цінності творів мистецтва, що є важливим етапом в охороні культурної спадщини.

Мета дослідження – з'ясувати проблеми реставрації нестандартно об'єднаних живописних творів. Відповідно до мети були визначено наступні завдання дослідження:

- 1) проаналізувати етапи становлення наукової реставрації в Україні;
- 2) визначити традиційні та сучасні матеріали живопису на полотні;
- 3) охарактеризувати методи укріплення структури полотна;
- 4) визначити методика реставрації прорирів та з'єднань основи полотна;
- 5) здійснити реставрацію живописного полотна «Розтріл єврейського народу під час Другої світової війни»;
- 6) оформити реставраційний паспорт.

Об'єкт дослідження – живописні полотна.

Предмет дослідження – реставрація нестандартно з'єднаних частин основи живописних творів.

Методи дослідження. Для виконання завдань дослідження використані емпіричні: спостереження, опис результатів та загальнонаукові методи досліджень: фактологічний, аналітичний, порівняння. Під час реставрації живописного полотна були застосовані спеціальні методи дослідження: візуальний, структурно-функціональний, трасологічний та техніко-технологічні методи, зокрема УФ-промені.

Практичне значення роботи. Результати дослідження можуть бути використані для поглибленого вивчення та розвитку вітчизняної реставраційної справи та при реставрації нестандартно з'єднаних живописних полотнах.

Структура дипломної роботи включає: вступ, два розділи, які містять чотири підрозділи, реставраційний паспорт, висновки, список використаних джерел з 44 найменувань та _ додатків. Загальний обсяг дипломної роботи – _ сторінок. Основний текст викладено на 45 сторінках.

Практична частина представлена реставрацією живописного полотна «Розстріл єврейського народу під час другої світової війни» з музейної колекції.

ВИСНОВКИ

За результатами дипломного дослідження ми дійшли таких висновків:

1) У ХХ столітті реставрація полотна стала важливим завданням для збереження культурної спадщини. Реставратори почали використовувати нові технології та методи для збереження та відновлення полотен. Одним з головних розвитків в цьому напрямку була відкриття нових методів аналізу та дослідження матеріалів. Нові технології, такі як інфрачервоні та рентгенівські промені, були використані для виявлення характеристик фарб та інших матеріалів, що допомогло встановити оригінальну палітру художника та виявити попередні реставрації та перекриття. Ще одним значним розвитком було використання комп'ютерних технологій для візуалізації та аналізу полотен. Реставратори можуть сканувати полотно та створювати цифрові моделі, які можуть бути використані для дослідження зображення, відновлення пошкодженого шару фарби та реконструкції деталей. Одним із найважливіших методів реставрації полотен у ХХ столітті було використання консерваційних матеріалів, які мали довговічність та стійкість до зміни температур та вологості.

2) Матеріали, що використовуються в ході ревіталізації твору мистецтва, залежать від типу твору та ступеня його пошкодження. Однак, загальною метою ревіталізації є збереження та відновлення оригінального вигляду твору мистецтва. Основні матеріали, які використовуються в ході ревіталізації творів мистецтва, можуть включати: Консерваційні матеріали – використовуються для збереження та захисту творів мистецтва від шкідливого впливу навколишнього середовища. Наприклад, це можуть бути лаки, воски, спеціальні захисні покриття, що дозволяють зберігати фарби та інші матеріали в оригінальному стані. Колористичні матеріали – використовуються для відновлення кольорних пігментів творів мистецтва. Матеріали для відновлення структури: ці матеріали використовуються для відновлення пошкоджених деталей творів мистецтва. Наприклад, це можуть

бути смоли, мастикові композиції, гіпс, що дозволяють відновлювати пошкоджені частини твору. Матеріали для очищення: ці матеріали використовуються для видалення забруднень та бруду з поверхні творів мистецтва. Наприклад, це можуть бути розчинники, скипідар, уайт-спірит, які дозволяють ефективно видалити забруднення з поверхні твору.

3) Структура полотна може постраждати від різних факторів, таких як вологість, температура, світло, механічні пошкодження. Укріплення структури холсту є важливим етапом реставрації твору мистецтва, оскільки це дозволяє зберегти і продовжити життя твору. Основні методи та матеріали, які використовуються для укріплення структури холсту, можуть включати наступне: клеї, які зазвичай використовується для укріплення місць, де тканина холсту пошкоджена або розривається. Найпоширенішим клеєм для укріплення холсту є акриловий клей, желатин та бутіраль, які мають гарну пружність і надійно утримують міцність тканини. Папір та тканина використовуються для укріплення тканини холсту. Для цього використовуються тонкі шари паперу або тканини, які накладають на задню сторону холсту за допомогою клею. Цей метод дозволяє збільшити міцність холсту та запобігти його подальшому пошкодженню. Грунти використовуються для зміцнення тканини холсту та захисту від вологи та інших зовнішніх факторів. Грунтівки можуть бути виготовлені на основі або розчинниках акрилу, полівініла або латексу. Консерваційні матеріали використовуються для захисту холсту від шкідливого впливу навколишнього середовища. Це можуть бути лаки, воски, спеціальні захисні покриття, що забезпечують збереження холсту в оригінальному стані.

4) Прорізи та розриви в основі полотна можуть виникати в результаті багатьох факторів, таких як вік, знос, механічні пошкодження та інші. Реставрація прорізів та з'єднань основи полотна є важливим етапом в реставрації творів мистецтва, оскільки це дозволяє зберегти твір та продовжити його життя. Основні методи реставрації прорізів та з'єднань основи полотна можуть включати наступне: спайка полягає в тому, що

з'єднання двох частин полотна проводиться за допомогою клею. Клей застосовується на внутрішній стороні полотна і з'єднує дві частини разом. Після того, як клей засохне, з'єднання може бути покрите спеціальним лаком для захисту та збереження. Вишивка полягає в тому, що проріз або розрив заповнюється нитками, які вшиваються в основу полотна. Цей метод може знадобитися для заповнення великих прорізів або для тих випадків, коли клей не може бути застосований. Петлі: Петлі можуть бути використані для реставрації прорізів на малюнках, де збереження деталей є важливим. Петлі виготовляються з тонкої стрічки, яка вшивається на малюнок та з'єднує дві частини разом. Підкладка може бути використана для реставрації великих розривів в основі полотна. Підкладка накладається на зворотній бік полотна та з'єднується з ним за допомогою клею або вишивки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берлач О. П. Технологічні особливості матеріалів: живопис, реставрація: технологічний практикум для бакалаврів, магістрантів образотворчого мистецтва. Луцьк, 2017. С. 12-47.
2. Бучачий О. В. Видалення щільних пилових забруднень з полотняної основи. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2020. №11. С. 63.
3. Бучачий О. В. Вплив старого лакового покриття на колорит живописного твору. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2018. №9. С. 51.
4. Бучачий О. В. Методика відновлення цілісності дерев'яної основи. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2021. №12. С. 64.
5. Бучачий О. В. Методи реставрації старого лакового покриття. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. №10. С. 61.
6. Солодовніков І. В. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. *Збірник офіційних документів*. Київ. Істина. 2002. С. 125.
7. Зайченко О. К. Питання професіоналізації у збереженні культурної спадщини. *Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції*. МТРУКЗКС. Київ. 2018. С.93-95.
8. Кишкурно Е. П. Дослідження фарбового шару творів станкового олійного живопису як один із аспектів визначення їх справжності. *Вісник ХДАДМ*. 2006. №5. С. 102-106.
9. Козловська М.П., Такіров Т.М. Новітні живописні техніки. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2016. №7. С. 86.

10. Культурна спадщина України. Правові засади збереження, відтворення та охорони культурно-історичного середовища. *Збірник офіційних документів*. Київ. Істина, 2002. С. 136.
11. Кучма Н. І. Особливості повторної реставрації творів живопису. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. №10. С. 65.
12. Кучма Н. І. Технологія видалення щільних поверхневих забруднень у сучасній реставраційній практиці. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. 2019. №10. С. 58.
13. Левицька Ю. С. Особливості реставрації ікони «Святі Катерина та Євфимія» з церкви покрови пресвятої богородиці. Київ: ДУТ, 2020. С166-167.
14. Левицька Ю.С. Особливості реставрації українського живопису на полотні 80-х років ХХ століття на прикладі творів В. Лисенка та М.Соченко. *Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції*. МТРУКЗКС. Київ. 2018. С. 171-174.
15. Леонтюк М. Процес розчистки живопису як етап реставрації. *Платонівські читання*. НАОМА. Київ. 2019. С. 71.
16. Лоханько В. Ю. Художні матеріали і техніка живопису. За ред. Проф. М.А. Шаронова. Харків. *Мистецтво*. 1938. С. 43-87.
17. Марченко І.Я. Історичний розвиток деяких методик реставрації станкового живопису в контексті впливу на постреставраційний стан експонатів у ХХ ст. Київ. ВЦНДЛКР, 2017. С. 1-4.
18. Марченко І. Я. Консервація та реставрація живопису: порівняння сучасного практичного досвіду «західного» та вітчизняного музею. *Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції*. МТРУКЗКС. Київ. 2018. С. 182-185.
19. Музика О. Я. Матеріали і техніка олійного живопису. Умань. ВПЦ. *Візаві*. 2013. С. 6-26.

20. Олійник М. Т. Реставраційна діяльність Валерія Твердохліба. *Платонівські читання*. НАОМА. Київ. 2019. С. 61.
21. Орлик М. Ю., Андріанова О. А., Біскулова С. Ф. Портрет невідомої жінки з образотворчого зібрання НМІУ. *Науковий вісник Національного музею історії України*. Тернопіль. 2017. С. 1-7.
22. Орленко М. І. Методика дослідження і реставрації творів монументально-декоративного мистецтва в об'єктах реставрації. 2017. № 4. С. 46-51.
23. Откович Т. М. Реставраційна освіта та реставраційна справа у Львові та західній Україні. історія, проблеми та перспективи. *Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції*, МТРУКЗКС. Київ. 2016. С. 136-138.
24. Петліна Д. Д. Особливості реставраційної практики Державних науково-дослідних реставраційних майстерень у 1950-ті рр. *Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції*. МТРУКЗКС. Київ. 2018. С. 214-217.
25. Сланський Б. Техніка живопису та реставрації. Київ : *Мистецтво*, 2009. С. 63-65.
26. Сомик-Пономаренко І. М., Миколайчук М. Р. Техніка рельєфного левкасу як стильоутворююча складова художнього твору: історичний контекст та сучасні інтерпретації. Київ. ДУТ, 2020. С. 176-180.
27. Тимченко Т. Р. Еволюція методів дублювання станкового живопису. *Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції*, МТРУКЗКС. Київ. 2016. С. 175-178.
28. Тимченко Т. Р. Методи захисту основ станкового живопису. Київ. ПВБ. *Задруга*, 2015. С. 50-52.
29. Тимченка Т. Р., Миколайчук А. Використання цифрових технологій у дослідженні та реставрації творів мистецтва. *Платонівські читання*. НАОМА. Київ. 2019. С. 51.
30. Тимченко Т. Р. Музейний напрям в реставрації України. *Зберігання художніх цінностей та пам'яток архітектури*. Київ, 1998. С. 34.

- 31.Тимченко Т. Р. Традиційне й новітнє у реставрації творів мистецтва. Київ: ДУТ 2020. С181-183.
- 32.Титов М. Ф. Визначення та опис стану збереженості творів станкового живопису. Луганськ. *Світлиця*, 2007. С 30-31.
- 33.Урсу Н.О., Березіна І.В. Образотворче мистецтво. Вища педагогічна освіта і наука України. Київ. 2010. С. 118-132.
- 34.Цитович В. І. Проблематика розкриття станкового живопису в сучасній українській реставрації. *Збірник наукових праць міжнародної науково-практичної конференції*, МТРУКЗКС. Київ. 2016. С. 131-135.
- 35.Цитович В. Реставрація: між парадигмою і теорією. Київ. 2004. Ч. 2. С. 30–57.
- 36.Цитович В. І. Реставрація пам'яток культури: проект словника загальної термінології. Науковий збірник пам'яті Миколи Трохименка. Том І. –Київ. *Редакція вісника АНТ*, 2002. С. 133–138.
- 37.Якубовська О. П. Методи розчистки пізніших фарбових нашарувань поліхромного різьблення у реставраційній практиці. *Вісник КПНУіО*. 2019. №10. С. 80.
- 38.Якубовська О. П. Непрофесійне реставраційне втручання та його негативні наслідки на прикладі ікони «Праотці» з села Білоусівка. *Вісник КПНУіО*. 2018. №9. С. 74.
- 39.Яхонт О.В. Проблемы научной реставрации и состояние реставрационной отрасли. 3 міжнар. наук.-практ. конф. (22–24 травня). Київ, 2001. С. 2-3.
40. Закладення проривів полотна картин. URL: <https://jak.bono.odessa.ua/articles/zakladennja-proriviv-polotna-kartin-2.php> (дата звернення : 26. 03. 2023).
- 41.Закладення проривів полотна картини. URL: <https://www.zahidknyga.com.ua/jak-vidremontuvaty/4/jak-polagoditi-porvanij-polotno.html> (дата звернення 26. 03. 2023).

42. Оптимальні методи консервації і реставрації творів станкового масляного живопису. [URL:http://4ua.co.ua/culture/ta2bd69b5d53a89521216d26_2.html](http://4ua.co.ua/culture/ta2bd69b5d53a89521216d26_2.html) (дата звернення 26. 03. 2023).
43. Реставрація полотна. [URL:https://jak.bono.odessa.ua/articles/restavracija-polotna.php](https://jak.bono.odessa.ua/articles/restavracija-polotna.php) (дата звернення 26. 03. 2023).
44. Характеристика та види полотен. [URL:https://art-trek.com.ua/news?news_id=23](https://art-trek.com.ua/news?news_id=23) (дата звернення 20. 03. 2023).